

שביבים מפעילות הרב הראשי לצה"ל במלחמת ההתשה

הרב ד"ר מרדכי הלפרין, סא"ל (במיל')
ראש מכון שלזינגר, לחקר הרפואה ע"פ התורה

א. ביקורים תכופים במעוזי התעלה

בימי מלחמת ההתשה (חורף תשכ"ט – קיץ תשל"ל) הפגזו המצרים את המעוזים בעשרות אלפי פגזים ופצצות, וגרמו לנו למאות הרוגים ולכמעט 1,000 פצועים. שיגרת החיים במעוזים היתה שונה משגרת החיים בשאר יחידות הצבא. הלילה עבר בערנות של רוב חיילי המעוז בכוננות מפני פשיטות קומנדו מצרי, וזמן השינה המקובל החל סמוך לפנות בוקר ונמשך עד שעות הבוקר המאוחרות. זמנם של הלוחמים הוקדש לשמירה, לחיזוק הביצורים הקיימים ובניית ביצורים נוספים, למנוחה ולהתארגנות אישית. לעיתים הוקדש מעט זמן לספורים מחוץ לשטח המעוז, או להופעות בידור של אמנים שההינו לרדת לקו התעלה.

קציני צה"ל ביחידות העורפיות התחלקו לשני סוגים: קצינים שנהגו להסתכן ולבקר את חיילי המעוזים כדי לעודד את רוחם ולהכיר את המצב בקו מכלי ראשון, וקצינים שהסתפקו בקבלת הדיווחים בעודם יושבים ביחידות העורפיות.

על הסוג הראשון נמנה הרב הצבאי הראשי דאז, האלוף הרב שלמה גורן. לעיתים מזומנות, בקביעות של כמעט פעמיים בחודש, הרב נהג לרדת לביקור במעוזים תוך סיכון עצמי, והיו לילות בהם העדיף ללון במעוזים מבודדים שסבלו פגיעות קשות במיוחד.

לעיתים נסע הרב גורן בתוך זחל"מ יחד עם חיילים וקצינים נוספים, והיו מקרים בהם העדיף לנהוג בעצמו ברכב רך מבסיס החטיבה בבלוזה (בלוזה היא פלוסיון המוזכרת במשנה במסכת יומא') עד לתוך המעוז. השיקול היה שיקול מבצעי של הערכת הסיכון, וכאשר היה סיכון ממשי בנסיעה בג'יפ, הרב נאלץ להשתמש ברכב יותר ממוגן – הזחל"מ.

המעוזים המסוכנים ביותר היו בקצוות הצפוניים והדרומיים של התעלה.

בדרום התעלה, המעוזים המסוכנים היו "מעוז המזח" שהתפרסם במלחמת יום הכיפורים בעמידת גבורה מול הצבא המצרי עד לכניעה מתועדת ומסודרת, ו"מעוז הכפר" שמצפון לו. (מעוז הכפר התפרסם לאחר שבנו של עזר ויצמן שירת בו, נפצע קשה ולא חזר לאיתנו).

בצפון התעלה, הדרך למעוזי צפון התעלה היתה צמודה לסוללת העפר שעל גדות התעלה, כשמזרח לדרך היו ביצות לא-עבירות. לא היתה שום אפשרות לסטות מדרך העפר הזו ימין או שמאל פרט לכניסה למעוזים, והסיכון בנסיעה אל מעוזי הצפון היה גדול.

באחת מנסיעות הנגמ"ש האלה על ציר התעלה, בדרך למעוז הצפוני ("טמפו") יחד עם שי תמרי, מג"ד 890 של הצנחנים, ישבנו כל נוסעי הנגמ"ש מוגנים מרסיסים מתחת לגובה הדפנות המשוויינות. פרט לרב גורן שהעדיף לעמוד זקוף רוב הדרך, כל עוד לא היה ירי מצרי לכיווננו.

כתוצאה מביקוריו התדירים בכל המעוזים, הרב הכיר היטב את המצב האמיתי בקו התעלה, ואת ההיכרות הזו הוא תרגם גם להחלטות הלכתיות שגובו בפקודות אג"מיות.

בדרך לתעלה במלחמת ההתשה תש"ל - הרב גורן ליד הגה הג'יפ עם רב אוגדה 252

© זכויות התמונה שמורות לד"ר מרדכי הלפרין

ב. הידרדרות בשמירת פקודות הצבא בנושאי שבת וכשרות

פקודות מטכ"ל (34.0102-34.0101) מחייבות שמירה על כשרות המזון והמטבחים בכל יחידות צה"ל. אך התנאים המיוחדים של המעוזים במלחמת ההתשה הקשו על שמירת פקודות ככלל ופקודות בנושאי כשרות ושבת, בפרט.

המעוזים היו מקום שיש בו סכנה כל ימי מלחמת ההתשה. פיקוח נפש, כידוע דוחה את

השבת ואת כל התורה כולה (פרט לג' עבירות חמורות). אין פלא שפקודות המטכ"ל הנוגעות לשמירת שבת בבסיסי צה"ל (הפ"ע 3.0903 - שבתות ומועדי ישראל בצה"ל) כמעט ולא באו לידי שום ביטוי במעוזים. בנוסף למצב האובייקטיבי, חיילי המעוזים התרגלו לזלזל בפקודות הצבאיות שאינן מבצעיות, הן בנושא משמעת כגון מלבוש והצדעות, והן בנושאי הדת. הילת הגבורה והמבצעיות שהוצמדה לחיילי המעוזים גררה את היחידות בקו השני והשלישי לסגל גם הן את אורח החיים של המעוזים שכלל ערנות לילית, קימה מאוחרת, זלזול בפקודות משמעת וזלזול בפקודות הצבא בנושאי דת. הכשרות שהידרדרה במעוזים המשיכה להידרדר גם ביחידות הסמוכות, והסמוכות לסמוכות. קצינים וחיילים דתיים שהגיעו לשרת כלוחמים במעוזים, נאלצו, לעיתים, להסתפק במנות קרב, עקב הטרפתם הנמשכת של המטבחים במעוזים. חיילים שנלחמו יחד, ולפעמים גם נהרגו יחד, נאלצו לפני כן לאכול לבדם מאכלים קרים, בהעדר כשרות בסיסית במעוז. השבת שנעלמה מהמעוזים החלה להעלם גם מהיחידות הסמוכות, ובהמשך גם מהבסיסים העורפיים. השבת בצה"ל כולו היתה בסכנה מוחשית חמורה.

ג. הפתרונות של הרב גורן

הרב גורן החליט לעצור את ההידרדרות ולהחזיר את השבת לצבא. לשם כך היה עליו להחזיר קודם כל את השבת והכשרות ליחידות הלוחמות - למעוזי התעלה. לשם כך הוא פעל במקביל בשני כיוונים:

כיוון ראשון: לכל מעוז צורף חייל רב"צ בעל הכשרה כפולה - טבח מקצועי ומשגיח כשרות מוסמך (טב"מ). לקראת השבת הראשונה של הטב"מים במעוזים, שבת שבה היו חיילי המעוז אמורים להתחיל להתרגל שוב לשמירת שבת במטבחי המעוז, נשלחו עשרות קציני רב"צ לשהיית שבת עם הטב"מים במעוזים, כשהטב"מים בעזרת קציני רב"צ הונחו להכין ארוחות גורמה לשבת, ולדאוג להגשה אסטטית במיוחד של מאכלי השבת לחיילי וקציני המעוז.

כיוון שני: בצינורות הפיקוד הועברה פקודה חד משמעית אל מפקדי המעוזים שחייבה לתקן מיידית כל פגיעה בביצורים, ואסרה תיקוני ביצורים בשבת אם היתה שהות לבצע את התיקון לפני כניסת השבת. לעומת זאת, פגיעות שנוצרו בשבת, או סמוך לכניסתה, הותרו לתיקון בשבת מטעמי פיקוח נפש. עם הפסיקה הזו על שני חלקיה, הסכים גם הגרש"ז אויערבאך, שהדגיש באזני כי בצה"ל יש לרב גורן מעמד הלכתי של "מרא דאתרא".

הפעילות הצליחה. בעקבותיה קצינים ולוחמים דתיים שבו לאכול ארוחות חמות וכשרות במטבחי המעוזים. גם מנוחת השבת - פרט להכרח מבצעי - חזרה אל מעוזי התעלה, כמו גם ליחידות הסמוכות ולבסיסי צה"ל.

ד. כביש הפלסטיק ודילמת יום הכיפורים

הפסקת האש, בתום מלחמת ההתשה, הוכרזה בקיץ תש"ל. אך הערכות המודיעין התריעו מפני סכנת הפרה מצרית של ההסכם. משום כך, כחלק מלקחי מלחמת ההתשה הוחלט על סלילת כביש ישיר ממחנה בלווזה ישר לכיוון התעלה, כדי למנוע את ההכרח בנסיעה המסוכנת לאורך כביש התעלה, שמזרחו ביצות בלתי עבירות, וממערבו סוללת עפר ותעלת סואץ.

הבעיה היתה שכל ניסיונות חיל ההנדסה לסלול כביש בשטח הביצות - נכשלו. העפר שהוערם, ספג במהירות את מימי הביצה ושקע בהדרגה לתוכה.

את הפיתרון הגאוני והפשוט - "כביש הפלסטיק" - הגה פרופ' דן זסלבסקי, מומחה עולמי בהנדסת קרקע ומים, שמאוחר יותר היה יו"ר המועצה הלאומית למחקר ופיתוח (מולמו"פ). נפרסו יריעות פלסטיק (ניילון חזק) ברוחב של כחמישה-עשר מטר לאורך כשלושים ק"מ. על יריעות הפלסטיק שפך חיל ההנדסה ערימות עפר כמצע לכביש. הבידוד של יריעות הפלסטיק מנע חדירה של מימי הביצה לריבוד של הכביש, וכך הכביש היה ראוי לשימוש מבצעי הן בתור כביש גישה קצר לתעלה, והן כמסלול חירום למטוסים.

סלילת כביש הפלסטיק - דחפור דוחף את העפר על רצועת פלסטיק בין בלוזה לתעלת סואץ - תש"ל

עקב הערכת המודיעין על שבריריות הפסקת האש, ההנחיה הצבאית היתה לעבוד בסלילת

הכביש 24 שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע, כולל שבתות וחגים. וכך אכן נעשה, כשאת מלאכת הסלילה ביצעה חברה אזרחית עם פועלים אזרחיים.

סמוך לראש השנה תשל"א, הגיע הרב גורן לחטיבה הצפונית בבלוזה והמשיך עם רכב השרד שלו בסיוור לאורך כביש הפלסטיק שבמרכז הביצה, עד לקצה הכביש הסלול מעבר למרכז הביצה. כשהגענו לקצה, לנקודה בה ממשיכים את ריבוד העפר על כביש הפלסטיק, עצר הרב גורן כשעשרות פועלים התקבצו סביבו ובקשו לקבל את ברכתו.

האחראי על סלילת הכביש ניגש אז אל הרב גורן ומסר לו את הנתון הבא: לאור התקדמות מהירה של הסלילה, יש אפשרות להשבית את העבודה ליממה אחת. על הרב גורן היה להחליט איזו יממה תושבת? יום הכיפורים הקרוב, או השבת שלפניו (שבת שובה)? או אחד מימי ראש השנה?

הרב גורן פנה אלי לשמוע את דעתי. סידרתי לפניו את הנתונים אותם הכיר היטב. מצד אחד, חומרת המלאכה בשבת גדולה מזו של מלאכה ביום הכיפורים. מצד שני, ייחודו של יום הכיפורים כיום הגדול שבשנה, והעובדה שכמעט כל יהודי הארץ משתפים עצמם באופן מיוחד בקדושת יום הכיפורים, מהווה שיקול לבחור בו כיום המנוחה.

הרב גורן שקל שוב את הנושא והכריע: יום המנוחה של סוללי כביש הפלסטיק, יהיה ביום הכיפורים (תשל"א). וכך היה. הרב גורן הוסיף כי ייחודו של יום הכיפורים, והעובדה שיום גדול זה מאחד מאוד את העם בישראל, דיו להכריע ולקבוע את יום המנוחה היחיד ביום הכיפורים.²

2 את פסקו של הרב גורן הבנתי טוב יותר כעבור כמה שנים. אחרי הפיגוע בשיבת הגולן ברמת מגשימים בכסלו תשל"ו (3 הרוגים -- שנים מהם אורחים מהגוש - ושני פצועים), הגיעה לבקר גב' חנה זמר, "העורכת המיתולוגית" של העיתון דבר, בטאון ההסתדרות, שהיה אז אחד העיתונים היומיים החשובים.

כשהיא ראתה את הלימוד בהתמדה בבית המדרש, ימים ספרים אחרי הפיגוע, היא החלה לבכות. היא אמרה לי: "טעיתי בגדול. חשבתי שהחינוך שנתתי לבני, לא לאכול חזיר, לשמור את יום הכיפורים ובכך להשאר יהודים -- יצליח. אך נכשלתי. אני רואה עכשיו, שרק דרך חינוך לתורה ולמצוות, רק היא שומרת על הזדהות הנוער עם יהדותו".

בעינייה, כמו בעיני רבבות אחרים, השמירה על יום כיפור היתה העוגן היחיד (כמעט) שלהם עם היהדות. להבנתי, הרב גורן חשש שאם הפועלים יעבדו ביום כיפור, אצל חלקם העוגן הזה עלול להתנתק ח"ו, והוא צדק.

יתכן וניתן גם להוכיח כי ע"פ ההלכה אין להחשיב את יום הכיפורים כיותר קל משבת. מהגמ' במסכת סוכה נד ע"ב משמע ששיטת רבי עקיבא (שחלבי שבת לא קרבים ביום הכיפורים) היא "דחשיב ליה יום הכיפורים כשבת" (רש"י שבת קיד ע"ב). כלומר, שקדושת יום הכיפורים שווה לקדושת שבת. (שלא כתי"ט בסוף אלו קשרים).

בתקופה שביין קיץ תש"ל לבין פרוץ מלחמת יום הכיפורים, נוספו כמה הסתעפויות לכביש הפלסטיק, שכולם סייעו להצלת חיים במלחמה.

כביש הפלסטיק ("ציר זגוגית" במפות קוד "סיריוס" של מלחמת יום הכיפורים) והסתעפויותיו (כמו "מסחר" ו"ספריה") הצילו, את חייהם של עשרות חיילי צה"ל מהמעוזים "דרורה" ו"כתובה" שהצליחו לסגת דרכו מהמעוזים המכותרים על ידי המצרים בתחילת מלחמת יום הכיפורים. אות המופת הוענק לרב"ט זבולון אורלב, שפיקד בפועל על מעוז "כתובה" והחזיר, דרך כביש הפלסטיק, את חיילי המעוז בשלום למחנה בלוזה.

לכן לדעת הבבלי, ר"ע ד"חלבי שבת" סובר לשיטתו שלא תוקעין ביוה"כ שחל בע"ש, ולא מבדילים ביוה"כ שחל במוצ"ש.
 לדינא, הלכה כרבי עקיבא מחברו. וכן מבואר בדברי הפוסקים.
 (הערה: לגבי דין ההבדלה, מהירושלמי שבת שם, "כלום מבדיל הוא אלא להתיר דבר האסור לו", נראה כי הוא חולק על הבבלי בסוכה, ואכמ"ל.)